

УДК 343.9(477)

Є. О. Гладкова

ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ПРАЦІВНИКІВ ОВС

Проаналізовано загальні та спеціальні заходи запобігання насильницьким злочинам проти працівників органів внутрішніх справ. Сформульовано поняття таких заходів та розглянуто їх специфіку. Окреслено сфери інтеграції запобіжних заходів з одночасним виробленням пропозицій з удосконалення окремих напрямків оперативно-службової діяльності ОВС.

Ключові слова: насильницький злочин, органи внутрішніх справ, запобігання, протидія, працівник.

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України). Питання забезпечення захисту прав людини і громадянина є пріоритетним у правовій державі. Відомо, що основним, базовим правом людей є право саме на безпеку. Ця конституційна концепція є вихідною, загальною, а тому в повній мірі стосується й працівників органів внутрішніх справ України, особливо з урахуванням того, що їх основним службовим обов'язком є боротьба з протиправними проявами у суспільстві. Але стосовно працівників органів внутрішніх справ України правовий стандарт охорони життя, здоров'я й гідності потребує додаткових гарантій, оскільки їх професійна діяльність пов'язана з постійно наявним ризиком виникнення безпосередніх чи потенційних небезпек для їх життя і здоров'я. На цьому фоні значно ускладнюється протидія, запобігання та профілактика криміногенних факторів, які спричиняють насильство щодо працівників органів внутрішніх справ.

Настала гостра потреба вжиття дієвих заходів боротьби та запобігання насильницьким злочинам проти працівників органів внутрішніх справ. Певні кроки щодо запобігання, які робляться з метою законодавчого врегулювання проблем боротьби із злочинністю, потребують належного наукового узагальнення та аналізу. Підкреслимо, що стан дослідження проблеми ще не відповідає вимогам сучасності. Передусім відчувається гостра необхідність розробки нових, ефективних підходів до здійснення запобігання

злочинам, завдяки чому можна досягти відчутних позитивних зрушень у подоланні тенденції зростання їх кількості. Враховуючи це, **метою** цієї статті є обґрунтування тези про те, що саме комплексний інтегративний підхід до формування системи запобіжних заходів є запорукою успіху у справі протидії насильницьким злочинам проти працівників ОВС.

Загалом цій проблемі у кримінології приділено певну увагу, зокрема у роботах Г. А. Аванесова, О. В. Бокова, С. Є. Віцина, В. В. Голіни, Л. М. Давиденка, І. М. Даньшина, О. М. Джужи, А. Е. Жалинського, А. П. Закалюка, О. Г. Кальмана, О. М. Костенка, В. М. Кудрявцева, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, Ф. А. Лопушанського, В. В. Лунеева, О. Б. Сахарова, В. М. Соміна та деяких інших вчених, адже для науковців реалії життя дають багато фактів для аналізу та осмислення. Втім, питання запобігання насильницьким злочинам проти працівників органів внутрішніх справ так і залишилось поза увагою дослідників; натомість від стану забезпеченості безпеки працівників ОВС під час виконання ними службових обов'язків залежить і безпека всього населення нашої держави.

Підхід до насильницької злочинності проти працівників органів внутрішніх справ як до соціально негативного явища передбачає відповідну стратегію дій щодо запобігання злочинній поведінці. Система запобігання включає в себе діяльність спеціалістів з різних галузей знань: психології, педагогіки, права, спрямованих на запобігання можливим психологічним, соціокультурним та поведінковим відхиленням осіб, які належать до «груп ризику», збереження, підтримки і захист нормального рівня життя та сприяння їм у досягненні поставлених цілей.

Отже, запобігання насильницьким злочинам проти працівників органів внутрішніх справ – це комплексна діяльність, яка має на меті усунення ймовірності вчинення злочину і виступає в декількох взаємозалежних аспектах:

- як засіб соціального регулювання найбільш значущих суспільних відносин;
- як комплекс заходів правового, виховного, спеціально-кримінологічного характеру;
- як система різних рівнів запобігання і превенції злочинності, що лежить в основі діяльності різних суб'єктів.

Комплекс заходів із запобігання насильницьким злочинам проти працівників органів внутрішніх справ повинен бути спрямований на вирішення наступних завдань:

- визначення індивідуальних факторів ризику і вжиття заходів, що змінюють злочинну поведінку особи під час виконання працівником органів внутрішніх справ своїх службових обов'язків;
- налагодження відносин працівників органів внутрішніх справ із громадськістю та проведення профілактичних бесід серед осіб з девіантною поведінкою;

– систематичний аналіз оперативної обстановки в межах певних адміністративно-територіальних одиниць, проведення систематичних комплексних відпрацювань найбільш криміногенних ділянок місцевості, районів тощо із залученням різних сил та засобів правоохоронної діяльності;

– спостереження за особами, схильними до злочинної поведінки, з метою вчасного втручання та формування моральних стандартів поведінки, пропаганда здорового способу життя, розвиток системи цінностей, спрямованих на нейтралізацію різних девіантних форм поведінки особи;

– створення цивілізованої, соціально орієнтованої моделі контролю над супутніми (фоновими) явищами, що супроводжують насильницьку злочинність проти працівників органів внутрішніх справ;

– розробка міжвідомчих програм або скоординованих планів погоджених дій різних суб'єктів щодо усунення причин та умов вчинення злочинів певної категорії.

Залежно від ієрархії причин та умов злочинності виділяють три основних рівні її запобігання: загальносоціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний [1, с. 179].

Загальносоціальне запобігання злочинності пов'язане з найбільш значущими видами соціальної діяльності, масштабними заходами щодо розвитку економіки, соціальної інфраструктури, управлінської сфери, підтримання культури й моральності, зміцнення конституційних засад законності стосовно забезпечення прав, свобод, законних інтересів громадян та їх соціального захисту. Такі заходи, як правило, розглядають як основу спеціальної профілактики, оскільки вони спрямовані на обмеження підґрунтя злочинності та протидію криміногенним факторам у суспільстві.

Основними напрямками загальносоціального запобігання злочинам будуть виступати три сфери: соціально-економічна, політико-правова і духовно-моральна [2, с. 294].

Насамперед, запобігання насильницьким злочинам проти працівників органів внутрішніх справ – це комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток і вдосконалення відносин між працівниками органів внутрішніх справ та громадянами і усунення або нейтралізацію разом з тим причин та умов злочинності в цілому. Тому вирішальна роль у поступовому зменшенні соціальних суперечностей в усіх сферах соціального життя громадян належить розумній господарсько-організаційній та культурно-виховній діяльності державних органів і громадських організацій. Запобіжний потенціал цієї діяльності полягає в тому, що вона протидіє негативним явищам і процесам, які сприяють відтворенню або збільшенню рівня злочинів, стимулює законотворчому поведінку людини.

Вони не мають спеціальної мети боротьби зі злочинними проявами, але їх проведення у життя створює необхідні умови для попередження кримінально караних діянь [3, с. 31–32].

Соціальним адресатом загальносоціального запобігання насильницьким злочинам проти працівників органів внутрішніх справ може бути як усе населення нашої держави, так і окремих регіонів чи місцевостей. Загальносоціальне запобігання насильницьким злочинам проти працівників ОВС спрямоване на мобілізацію усіх членів суспільства для боротьби з такими явищами об'єктивної дійсності, які за певних умов створюють можливість переходу окремих осіб від загальноприйнятої до антигромадської позиції та поведінки. Загальносоціальне запобігання покликане забезпечити нормальну, тобто правомірну поведінку всіх членів суспільства, інакше кажучи, це стримувальний від правопорушень вплив на всіх осіб, який має своїм джерелом соціальні, в тому числі правові норми, відповідну поведінку державних органів, громадських організацій та окремих осіб.

Отже, метою загальносоціального запобігання насильницьким злочинам проти працівників органів внутрішніх справ є доведення до всіх членів суспільства правил і норм поведінки, роз'яснення, тлумачення наслідків вчинених правопорушень. Крім того, це позитивний ефект продуманої соціальної політики, яка здійснюється не тільки і не стільки з метою безпосереднього запобігання злочинності проти працівників органів внутрішніх справ; воно спрямоване, перш за все, на вирішення економічних та соціальних завдань держави. Метою загальносоціального запобігання злочинності є також зменшення соціальних суперечностей, криміногенного протистояння між різними верствами населення, що сприяє побудові міцного фундаменту нормального функціонування всіх соціальних сфер, правового виховання дітей та молоді, оздоровлення морального клімату в суспільстві, впровадження високих моральних цінностей у нього, додержання демократичних засад та ін. Прогресивні соціальні програми, спрямовані на утвердження законності, поваги до конституційних прав і свобод людини, зміцнення громадського порядку, дисципліни, на вирішення проблем поєднання громадських, виробничих, сімейно-побутових інтересів сім'ї, соціальної адаптації маргінальних верств населення, є компонентами загальносоціального вектора запобіжної діяльності.

Із загальносоціальним запобіганням насильницьким злочинам проти працівників ОВС щільно пов'язане спеціальне запобігання, під яким слід розуміти соціальний процес, основою якого є використання спеціальних методів і прийомів, знань і навичок регулювання соціальних відносин винятково з метою ліквідації тих їх негативних моментів, які можуть провокувати вчинення злочинів, тобто з метою забезпечення дотримання кримінально-правових

вимог [4, с. 10]. Воно спрямоване на виявлення і усунення або послаблення дії факторів, що детермінують злочинність у цілому, окремі види і групи злочинів, причини та умови вжиття конкретних злочинів [5, с. 25–26].

Враховуючи стресові ситуації, з якими кожен день стикається людина, збільшення психічних відхилень, загальної девальвації моральних цінностей, поширення наркотичної та алкогольної «епідемії», які захоплюють все більшу частку населення, працівники органів внутрішніх справ зобов'язані бути максимально витриманими, рішучими, їх діяльність повинна бути гуманною як за формою, так і за суттю. Працівники повинні поєднувати професійні знання, навички та загальнокультурний потенціал.

Найважливішими заходами спеціально-кримінологічного запобігання при цьому виступають: втручання у кризові ситуації; зменшення практичних можливостей вчинення насильницьких злочинів; виховна та інформаційна робота серед населення; залучення громадськості до запобігання насильницьким злочинам проти працівників ОВС; надання допомоги жертвам цих злочинів тощо.

З метою запобігання насильницьким злочинам проти працівників органів внутрішніх справ можуть здійснюватись заходи по створенню обстановки, яка виключала б можливість вчинення таких злочинів. До таких заходів належать:

- посилення охорони громадського порядку в межах певних адміністративно-територіальних одиниць або на певних об'єктах;
- виставлення додаткових (спеціальних) постів міліції або представників громадських формувань у місцях ймовірного вчинення злочинів;
- обладнання об'єктів засобами технічного контролю та спостереження, сигналізації тощо.

Загалом, якщо запобіжна сила кримінального закону полягає перш за все в його моральному і соціальному змісті, то цей статус закону автоматично ще більше підвищується, коли йдеться про боротьбу зі злочинними посяганнями на життя та здоров'я працівників органів внутрішніх справ. Підвищена суспільна небезпека розглядуваних злочинів обумовлена не лише загальним рівнем небезпеки, але й емоційно загостреним станом суспільної думки щодо відвертого виклику злочинних структур суспільству, державі, її представникам. Отже, з метою забезпечення кримінологічної безпеки органів внутрішніх справ на цьому рівні необхідно вирішити наступні завдання:

- виявлення намірів криміналітету протидіяти оперативно-службовим та службово-бойовим заходам ОВС, здійснювати посягання на співробітників, їх близьких та інших осіб, які сприяють цим заходам;

- реалізація заходів з дієвого фізичного та правового захисту працівників, спецaparату, учасників кримінального судочинства, інших осіб, що сприяють здійсненню правоохоронної діяльності, та їх близьких від злочинних посягань;

- розкриття, розслідування злочинів, вчинених проти працівників органів внутрішніх справ, та осіб, що сприяють їм у виконанні оперативно-службових і службово-бойових завдань, їх близьких;

- попередження і припинення проникнення представників організованих злочинних груп, інших правопорушників та осіб, які мають орієнтації, що суперечать інтересам правоохоронної служби, в кадрові апарати, спецaparати ОВС та в ролі громадських помічників;

- недопущення прийому на службу осіб, які за своїми діловими, морально-вольовими характеристиками не відповідають вимогам здійснення правоохоронної діяльності;

- функціонування системи безперервної якісної професійної підготовки;

- виявлення, попередження, припинення протиправної діяльності окремих осіб, що займають штатні посади, позаштатних і негласних співробітників, а також громадських помічників, ангажованих криміналітетом або ініціативно здійснюючих службову та цивільну зраду, іншим чином зловживають службовим становищем;

- забезпечення збереження, припинення несанкціонованого доступу до секретної та іншої службової інформації, що характеризує діяльність органів внутрішніх справ;

- забезпечення конспірації в оперативно-розшуковій діяльності, збереження службової таємниці в адміністративно-юрисдикційній та профілактичній сферах, таємниці слідства – у процесуальній діяльності;

- забезпечення фізичної та технічної охорони приміщень, будівель, зброї, бойової, спеціальної та організаційної техніки, транспортних засобів, територій, що використовуються ОВС.

Отже, спеціально-кримінологічне запобігання органічно доповнює та конкретизує загальносоціальне, але її заходи ухвалюються і здійснюються у розрізі окремих його складових і мають часові межі. Вони цілеспрямовані, спеціалізовані й так чи інакше локалізовані у часі та просторі щодо певних строків проведення, різних галузей господарства тощо.

Таким чином, на підставі аналізу загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання насильницьким злочинам проти працівників ОВС можна зробити наступні **висновки**:

1. Запобігання насильницькій злочинності проти працівників органів внутрішніх справ як комплексна системна реакція суспільства на злочинні явища у цій сфері виступає в декількох взаємозалежних аспектах: як засіб соціального регулювання найбільш

значущих суспільних відносин у правоохоронній сфері; комплекс заходів правового, виховного, спеціально-кримінологічного характеру впливу; система різних рівнів запобігання і припинення насильницької злочинності проти працівників органів внутрішніх справ, що лежить в основі діяльності різних суб'єктів.

2. Загальносоціальні заходи запобігання злочинам – це сукупність економічних, політичних, ідеологічних, організаційних та інших заходів. Системність і специфіка запобіжних заходів на загальносоціальному рівні відносно насильницьких злочинів проти працівників органів внутрішніх справ пов'язана з комплексними дослідженнями таких груп проблем, як удосконалення ідеологічної та виховної роботи серед населення, зменшення соціальних суперечностей, мінімізація криміногенного протистояння різних верств населення, підвищення соціальних стандартів життя, що сприяє побудові міцного фундаменту для нормального функціонування усіх соціальних сфер, виховання та контролю за дітьми і молоддю, оздоровлення морального клімату в суспільстві, впровадження високих моральних цінностей у нього тощо.

3. Спеціально-кримінологічне запобігання насильницьким злочинам проти працівників органів внутрішніх справ спрямоване на виявлення і усунення або послаблення дії факторів, що детермінують злочинність у цілому, окремі види і групи злочинів, причини та умови конкретних злочинів. Найбільш оптимальними заходами є: втручання у кризові ситуації; зменшення практичних можливостей вчинення насильницьких злочинів; виховна та інформаційна робота серед населення; залучення громадськості до запобігання насильницьким злочинам проти працівників органів внутрішніх справ; надання допомоги жертвам цих злочинів тощо.

4. Загальносоціальне та спеціально-кримінологічне запобігання насильницьким злочинам проти працівників органів внутрішніх справ взаємопов'язані та взаємодоповнюють одне одне.

Список використаних джерел: 1. Криминология / под ред. В. Н. Бурлакова, Н. М. Кропачева. – СПб.: Питер, 2002. – 432 с. 2. Кудрявцев В. Н. Стратегии борьбы с преступностью / В. Н. Кудрявцев. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Наука, 2005. – 352 с. 3. Теоретические основы предупреждения преступности / отв. ред. Антонян Ю. М., Жалинский А. Э., Звирбуль В. К. – М.: Юрид. лит., 1977. – 256 с. 4. Жалинский А. Э. Условия эффективности профилактики преступлений / А. Э. Жалинский. – М.: Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1978. – 152 с. 5. Алексеев А. И. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы: монография / А. И. Алексеев, С. И. Герасимов, А. Я. Сухарев. – М.: Норм, 2001. – 496 с.

Надійшла до редколегії 20.06.2014

Гладкова Е. А. Вопросы предотвращения насильственных преступлений против работников ОВД

Проанализированы общие и специальные меры предотвращения насильственных преступлений против работников органов внутренних дел. Сформулировано понятие таких мер и рассмотрена их специфика. Определены сферы интеграции данных мер с одновременной разработкой предложений по совершенствованию отдельных направлений оперативно-служебной деятельности ОВД.

Ключевые слова: насильственное преступление, органы внутренних дел, предотвращение, противодействие, сотрудник.

Gladkova Y. O. The issues of prevention of violent crimes against law enforcement officials

The article is dedicated to analysis of the general and specific measures of prevention of violent crimes against law enforcement officials. It's stressed that the prevention of violent crimes against law-enforcement officials as a complex system public reaction on this type of crime can acting in several interrelated aspects: as a means of social control of the most significant public relations in the law enforcement sphere; the complex of legal, educational, specially-criminological means; the system of various levels of prevention and suppression of violent crime against law enforcement officials, which conducted by different subjects.

The notion of these measures is formulated and their specificity is considered. Thus, the general social preventive measures – is an aggregate of economic, political, ideological, organizational and other measures. Systematic and specific of measures on the general social level for violent crime against law enforcement officials associated with the complex study of such groups of the problems as the improvement of ideological and educational work among the population, reduction of social contradictions, the minimization of criminal confrontation of different groups of the population, increase of social life standards that contributes to building a solid foundation for the normal functioning of all social spheres, education and control of children and young people, recovery the moral climate in society, the introduction of high moral values, etc.

But specially-criminological prevention of violent crimes against law enforcement officials is aimed at the revelation and elimination or weakening of the factors that determine criminality in general, separate species and groups of crimes, the causes and conditions of specific crimes. The most optimal measures are: intervention in crisis situations; decrease the feasibility of the violent crimes commission; educational and information work among the population; community involvement in the prevention of violent crimes against law enforcement officials; assistance to victims of these crimes, etc.

The sphere of the integration measures is defined and also given proposals for improving separate directions of operational activity of internal affairs agencies.

Keywords: violent crime, internal affairs agencies, prevention, counteraction, official.

